

Fecr Yayınları: 656

EYYÛBÎ VE MEMLÛK DİMAŞK'INDA HADİS
Kudâme Ailesi Bağlamında Bir İnceleme

Dr. Rıdvan KALAÇ

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Editörler

Doç. Dr. Ramazan ÖZMEN
Dr. Öğr. Üyesi Mazhar TUNÇ

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Kapak Resmi

Dımaşk Salihyye Mahallesi: <https://syrianoor.net/article/33>

Baskı ve Cilt

NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Mart 2023

ISBN: 978-625-6436-03-9

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

EYYÛBÎ VE MEMLÛK DIMAŞK'INDA
HADİS

Kudâme Ailesi Bağlamında Bir İnceleme

Dr. Rıdvan KALAÇ

Ankara 2023

Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan KALAC

1989 yılında Hakkari’de doğdu. 2007 yılında Hakkâri İmam Hatip Lisesi, 2012’de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2013-2021 yılları arasında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Hadis Anabilim Dalı’nda araştırma görevlisi olarak çalıştı. 2015’te *Hanbel b. İsbak b. Hanbel’in Hadis İlmindeki Yeri ve Rivayetlerinin Değerlendirilmesi* isimli teziyle yüksek lisansını; 2019’da *Kudâme Ailesi ve Hadis* isimli teziyle de doktorasını tamamladı. 2021 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde Hadis Anabilim Dalı’na öğretim üyesi olarak atandı. Halen bu görevine devam etmektedir. Yazarın Hadis alanında çeşitli kitap bölümleri, makale ve bildirileri bulunmaktadır.

“Sevgili anne ve babama ithafen...”

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	13
ÖN SÖZ	15
GİRİŞ	17
1. Araştırmaya Dair	17
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı	17
1.2. Araştırmanın Planı ve Metodu	19
1.3. Araştırmanın Kaynakları	21
2. Eyyûbî ve Memlûk Dönemi Dımaşk'ına Genel Bir Bakış	23
2.1. Siyasî Durum	23
2.2. Sosyal Durum	33
2.3. İlmî ve Kültürel Durum	37

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL VE KÜLTÜREL AÇIDAN KUDÂME AİLESİ VE SÂLİHİYYE MAHALLESİ

1. Kudâme Ailesinin Nesebi ve Yaşadığı İlk Yer	49
2. Ailenin Cemmâil'de Uğradığı Baskılar ve Dımaşk'a Göç	54
2.1. Cemmâil'den Dımaşk'a Göç ve İlk Hicret Edenler	56
2.2. Dımaşk'ta İlk Yerleşim Yeri ve Yaşanan Sıkıntılar	58
3. Ebû Sâlih Mescidi'nden Kâsiyûn Dağı'na Göç	61
4. Kudâme Ailesinin Kâsiyûn'da İnşâ Ettiği Sâlihiyye Mahallesi	63
5. Sâlihiyye'de Hadis Dersleri İcra Edilen Müesseseler	66
5.1. Medreseler	67
5.1.1. Hanbelî Medreseleri	67
5.1.2. Şâfiî Medreseleri	75
5.1.3. Hanefî Medreseleri	77
5.2. Câmiler	83
5.2.1. Muzafferiyye Câmîi	83
5.2.2. Efrem Câmîi	85
5.2.3. Rükniyye Câmîi / Medresesi	85
5.2.4. Hacibiye Câmîi / Medresesi	86
5.2.5. Yeni Câmîi (el-Câmiu'l-Cedîd)	87
5.2.6. Mardaniyye Câmîi/Medresesi	87
5.2.7. Selimiyye / Şeyh Muhyiddin Câmîi	88
5.3. Dâru'l-Kur'anlar	89
5.3.1. İs'irdiye Dâru'l-Kur'an'ı	89

5.3.2. Delâmiye Dâru'l-Kur'an'ı	90
5.4. Dâruhâdisler	90
5.4.1. Ziyâiyye Dâruhâdisi	92
5.4.2. Eşrefiyye Dâruhâdisi	98
5.4.3. Nâsırıyye Dâruhâdisi	100
5.4.4. Âlime Emetü'l-Latif Dâruhâdisi	101
5.4.5. Kalânisiyye Dâruhâdisi	101
5.4.6. Nizâmıyye Dâruhâdisi	102
5.5. Hankâh ve Zâviyeler	102
6. Sâlihiyye'nin Tarihte Uğradığı Bazı Sıkıntılar ve Gerileme Süreci	104

İKİNCİ BÖLÜM

HADİS İLMİNDE KUDÂME AİLESİ

1. Müellif Hadisçiler	107
1.1. Abdulğani el-Makdisî	107
1.1.1. Hayatı	107
1.1.2. İlmi Faaliyetleri ve Rivâyet Ehliyeti	109
1.1.3. Hadis Literatürüne Katkısı	117
1.2. Muvaffakuddin İbn Kudâme el-Makdisî	134
1.2.1. Hayatı	134
1.2.2. İlmi Faaliyetleri ve Rivâyet Ehliyeti	136
1.2.3. Hadis Literatürüne Katkısı	141
1.3. Ziyâuddin el-Makdisî	152
1.3.1. Hayatı	152
1.3.2. İlmi Faaliyetleri ve Rivâyet Ehliyeti	154
1.3.3. Hadis Literatürüne Katkısı	161
1.4. İbn Abdülhâdi el-Makdisî	184
1.4.1. Hayatı	184
1.4.2. İlmi Faaliyetleri ve Rivâyet Ehliyeti	185
1.4.3. Hadis Literatürüne Katkısı	190
1.5. İbnü'l-Mibred el-Makdisî	204
1.5.1. Hayatı	204
1.5.2. İlmi Faaliyetleri ve Rivâyet Ehliyeti	206
1.5.3. Hadis Literatürüne Katkısı	211
2. Diğer Hadisçiler	232
2.1. Abdulğani ve Kardeşi Şeyhu'l-İmâd'ın Ailesi	232
2.1.1. Şeyhu'l-İmâd İbrahim el-Makdisî	232
2.1.2. Ebu'l-Feth el-Hâfız İzzeddin el-Makdisî	233
2.1.3. Ebû Mûsa el-Hâfız Cemaluddin el-Makdisî	235

2.1.4. Şerefuddîn el-Makdisî -----	237
2.1.5. Bedruddîn el-Makdisî -----	238
2.1.6. Muhammed b. Şeyhu'l-İmad İbrahim el-Makdisî -----	240
2.1.7. Ahmed b. Muhammed b. Şeyhu'l-İmâd el-Makdisî -----	242
2.1.8. Ahmed b. Şeyhu'l-İmad İbrahim el-Makdisî -----	242
2.2. İbn Kudâme ve Ağabeyi Şeyh Ebû Ömer'in Ailesi -----	243
2.2.1.Şeyh Ahmed b. Muhammed b. Kudâme -----	243
2.2.2. Şeyh Ebû Ömer Muhammed b. Ahmed-----	244
2.2.3. Ebu'l-Mecd İsa b. Muvaffakuddîn İbn Kudâme el-Makdisî----	248
2.2.4. Seyfuddîn Ebu'l-Abbas Ahmed el-Makdisî-----	249
2.2.5. Şerefuddin Abdullah b. Ebî Ömer el-Makdisî -----	251
2.2.6. Ebu'l-Ferec Şemsuddîn Abdurrahman b. Ebî Ömer -----	253
2.2.7. Necmuddîn Ahmed b. Şemsuddîn Ebu'l-Ferec el-Makdisî ----	255
2.2.8. Şerefuddîn el-Hasan b. Abdullah b. Ebî Ömer el-Makdisî-----	256
2.2.9. İbn Kâdı Cebel el-Makdisî-----	257
2.2.10. İzzeddîn Muhammed b. İbrahim el-Makdisî -----	258
2.2.11. Şemsuddîn et-Tatarî Abdurrahman b. Ali el-Makdisî -----	259
2.2.12. Takıyuddîn Süleyman b. Hamza el-Makdisî -----	259
2.2.13. İzzeddîn Muhammed b. Süleyman b. Hamza -----	261
2.2.14. Bedruddîn b. İzeddin b. Süleyman el-Makdisî -----	261
2.2.15. Alauddîn el-Makdisî -----	262
2.2.16. Şemsuddîn Muhammed el-Makdisî-----	262
2.2.17. Muhammed b. Abdurrahman-----	262
2.3. Ziyâuddîn el-Makdisî ve Kardeşi Ahmed el-Buhârî'nin Ailesi-----	263
2.3.1.Ahmed el-Buhârî el-Makdisî -----	263
2.3.2. İbnü'l-Buhârî el-Makdisî -----	266
2.3.3. Kemaluddîn Abdurrahîm el-Makdisî-----	271
2.3.4. İbn Kemâl el-Makdisî -----	271
2.3.5. Kemaluddîn Ahmed el-Makdisî-----	273
2.3.6. Muhammed b. Kemaluddîn Ahmed el-Makdisî -----	274
2.3.7. Şemsuddîn Muhammed b. el-Fahr Alî -----	274
2.4. İbn Abdülhâdî ve İbnü'l-Mibred'in Ailesi-----	275
2.4.1. Abdülhâdî b. Yûsuf el-Makdisî -----	275
2.4.2. İmaduddîn Abdülhamid el-Makdisî-----	275
2.4.3. Muhammed b. Abdülhâdî b. Yûsuf el-Makdisî -----	276
2.4.4. Abdülhâdî b. Abdulhamîd b. Abdülhâdî -----	277
2.4.5. İzzeddîn Ahmed b. İmâd el-Makdisî-----	277
2.4.6. İmâduddîn Ahmed b. Abdülhâdî el-Makdisî -----	278
2.4.7. Şemsuddîn Muhammed b. Abdullah -----	279

2.4.8. Şihâbuddîn Ahmed b. Ebî Bekr-----	279
2.4.9. Zeynuddîn Ömer el-Makdisî -----	280
2.4.10. Burhaneddîn İbrahim b. Ahmed b. Abdülhâdî -----	281
2.4.11. Ebû Bekr b. Ahmed b. Abdülhâdî -----	282
2.4.12. Bedruddîn Hasan b. Ahmed-----	282
2.4.13. Şihâbuddîn Ahmed el-Makdisî -----	283
3. Kadın Hadisçiler -----	284
3.1. Rabia bnt. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî -----	284
3.2. Rukiye bnt. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî -----	285
3.3. Âmine bnt. Şeyh Ebî Ömer el-Makdisî -----	285
3.4. Âsiye bnt. Abdilvahid el-Makdisî -----	286
3.5. Aişe bnt. Ebi'l-Mecd İsa el-Makdisî-----	287
3.6. Zeyneb bnt. Abdilvahid el-Makdisî -----	288
3.7. Zeyneb bnt. Kemaluddîn Ahmed-----	288
3.8. Sittü'l-Arab bnt. Muhammed b. el-Fahr Ali-----	289
3.9. Fatıma bnt. Muhammed b. Abdülhâdî -----	291
3.10. Aişe bnt. Muhammed b. Abdülhâdî-----	292
3.11. Zeyneb bnt. Muhammed b. Şeyhu'l-İmâd el-Makdisî -----	294
3.12. Hatice bnt. Muhammed b. Şeyhu'l-İmâd el-Makdisî -----	295

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUDÂME ÂLİMLERİNİN HADİS VE SÜNNET ANLAYIŞI

1. Haber ve Sünnetin Tanımı -----	297
1.1. Haber-----	297
1.2. Sünnet-----	303
1.2.1. Hz. Peygamber'in Fiilleri -----	305
1.2.2. Hz. Peygamber'in Fiilleriyle Sözlerinin Tearuz Etmesi -----	309
2. Bilgi Değeri Açısından Haberlerin Taksimi -----	311
2.1. Mütevatir Haberler -----	316
2.1.1. Mütevâtir Haberın Tanımı -----	316
2.1.2. Mütevâtir Haberde Aranılan Şartlar-----	318
2.1.3. Mütevâtir Haberde Aranmayan Şartlar-----	322
2.1.4. Mütevâtir Haberın Bilgi Değeri ve Niteliği-----	328
2.2. Âhâd Haberler-----	334
2.2.1. Haber-i Vâhidin Tanımı-----	334
2.2.2. Haber-i Vâhidin Bilgi Değeri-----	339
2.2.3. Haber-i Vâhidle Amel Meselesi-----	354
2.2.4. Haber-i Vâhid ve Umûmî Belvâ -----	378
2.2.5. Haber-i Vâhid ve Hadlerin İspatı -----	383

2.2.6. Haber-i Vâhid ve Kıyas -----	386
3. Râvî ve Rivâyetle İlgili Meseleler-----	392
3.1. Râvîde Aranan Şartlar -----	392
3.1.1. İslâm -----	393
3.1.2. Teklîf-----	399
3.1.3. Zabt-----	402
3.1.4. Adalet -----	403
3.2. Mechûlu'l-Hal Râvînin Rivâyeti -----	407
3.3. Cerh ve Ta'dil Meseleleri-----	412
3.3.1. Cerh veya Ta'dil Yapacakların Sayısı -----	413
3.3.2. Cerh ve Ta'dil Sebeplerinin Açıklanması -----	415
3.3.3. Cerh ve Ta'dil'in Tearuzu -----	418
3.3.4. Adaletin Tespiti -----	419
3.3.5. Cerh ve Ta'dil Mertebeleri -----	421
3.4. Hadis Tahammül Yolları -----	425
3.4.1. Semâ' -----	427
3.4.2. Kıraat -----	429
3.4.3. İcâzet ve Münâvele -----	433
3.4.4. Vicâde -----	437
3.4.5. Mükâtebe-İ'lâm-Vasiyet -----	439
3.5. Sahâbe ve Hadis Rivâyeti-----	442
3.5.1. Sahâbe Kavramının Tarifi-----	442
3.5.2. Sahâbe Bilgisinin Tespiti-----	444
3.5.3. Sahâbenin Adaleti -----	445
3.5.4. Sahâbenin Kullandığı Rivâyet Formları-----	450
3.6. Mürsel Hadis ve Delil Olma Değeri -----	454
3.6.1. Mürsel Hadisin Tanımı -----	454
3.6.2. Mürsel Hadisin Delil Olma Değeri -----	457
3.7. Müdelles Rivâyetler -----	466
3.8. Mana ile Rivâyet -----	470
3.9. Hadis Rivâyetinde Ziyâde -----	476
DEĞERLENENDİRME VE SONUÇ -----	483
KAYNAKÇA -----	495
KUDÂME AİLESİNİN NESEP TABLOLARI -----	509
DİZİN -----	515

KISALTMALAR

a.mlf.	: Aynı müellif
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
AÜSBE	: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
b.	: Bin, İbn
Bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
ÇÜSBE	: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DGBİT	: Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DMBİ	: Dâiretü'l-Maârif-i Bozorg-i İslâmî
İ.A.	: Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
İSAR	: İslâm Tarihi, Sanat ve Kültürünü Araştırma
krş.	: Karşılaştırınız
KSIÜSBE	: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
KTÜSBE	: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
MÜİFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
MÜSBE	: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.s.	: Sayfa sayısı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
SÜSBE	: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
sy.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
v. dğr.	: Ve diğerleri
vr.	: Varak
Yay.	: Yayınları
YYÜSBE	: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖN SÖZ

Kur'an-ı Kerim'i tebliğ ve beyan eden Allah Rasûlü'nün söz ve fiilleri İslâm düşünce ve bilgi yapısında büyük rol oynamıştır. Hz. Peygamber, hadisleriyle sünnetinin öğrenilmesine ve öğrenilenlerin sonraki nesillere aktarılmasına ehemmiyet vermiştir. Bu sebeple Hz. Peygamber'in vefatından sonra âlimler, İslâm'ın Kur'an'dan sonra ikinci kaynağı olarak kabul ettikleri hadisleri sonraki nesillere eksiksiz bir şekilde ulaştırabilmek için büyük bir fedakârlık ve hassasiyet örneği sergilemişlerdir. Bu fedakârlık neticesinde Allah Rasûlü'nün sünnetine sahip çıkmış ve bu muazzam servet günümüze kadar intikal edebilmiştir.

Günümüze ulaşabilen Hadis ilminin geçirdiği evreler hakkında bilgi sahibi olmak ve bu ilme ilişkin kaleme alınan eserleri tanımak için, muhaddislerin hayatlarının araştırılmasına, hadis tarihindeki yerlerinin tespit edilmesine ve hadis alanına yaptıkları katkıların ortaya konulmasına ihtiyaç vardır. Bu sahada yetişen bazı muhaddis âlimlerin önde gelenlerinin aynı aileden/soydan geldiği ve dolayısıyla yakın bir akrabalık ilişkisi içerisinde bulunduğu görülür. Bu anlamda ön plana çıkan önemli ailelerden birisi Kudâme ailesidir. Hanbelî-Selefi doktrinine sahip olan Kudâme ailesi, aslen Kudüs menşeli bir aile olup Eyyübî ve Memlûk asırlarında (VI/XII.-IX/XVI) birçok ilim adamı yetiştirerek İslâm ilim ve kültür tarihinde önemli bir rol oynamıştır. Hicrî VI. asırda Haçlı seferlerinden dolayı Kudüs'ten göç ederek Dımaşk'a yerleşen ve burada kendileriyle özdeşleşmiş bir ilim merkezi olan Sâlihiyye Mahallesi'ni inşâ eden bu aile, Hadis ilminde adından söz ettiren büyük muhaddisler yetiştirmiş ve Hanbelî mezhebinin Dımaşk'taki yegâne temsilcileri haline gelmişlerdir. Bu bilgilerden hareketle Kudâme ailesinin Hadis ilmi açısından çalışılmasının gerekli olduğu fikri bizde hâsıl olmuş ve bu çalışmaya karar verilmiştir. Araştırma bu ailenin İslâmî ilimlerde aktif rol oynadığı Eyyübî ve Memlûk asırlarına tekabül etmektedir. Dolayısıyla çalışma Hicrî VI.-IX. asırlar arasıyla sınırlıdır.

Çalışmamız giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde, araştırmanın konusu, amacı ve metodu hakkında bilgi verildikten sonra Eyyübî ve Memlûk devletlerinin hüküm sürdüğü Hicrî VI.-IX. (XII-XVI) yüzyılları arasında Dımaşk'ın siyasi, sosyal, ilmî ve kültürel durumu ele alınmıştır. Birinci bölüm sosyal ve kültürel açıdan Kudâme ailesi ve Sâlihiyye Mahallesi hakkındadır. Burada Kudâme ailesinin nesebi, Dımaşk'a göç hadisesi, Dımaşk'ta inşâ ettikleri Sâlihiyye Mahallesi ve bu mahallede hadis eği-

timi açısından önem arz eden çeşitli ilmî ve kültürel kurumlar hakkındaki bazı bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde Kudâme ailesinde yetişen hadisçiler ve bu âlimlerin hadis kültürüne katkıları ele alınmıştır. Bu bölümde ailede yetişen hadisçiler öncelikle kendi aralarında müellif muhaddisler, diğer muhaddisler ve kadın muhaddisler olmak üzere kategorize edilerek Hadis ilmindeki yerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırmamanın üçüncü bölümünde ise Kudâme ailesinde yetişen bazı muhaddislerin hadis ve sünnet anlayışlarına yer verilmiştir. Bu bölümde haberler, mütevâtir ve âhâd haberlerin delil olma değeri, râvî ve rivâyetle ilgili bazı meseleler, cerh-ta'dil meseleleri ve râvîde aranan şartlar gibi hadis usûl ilmine ilişkin önemli meseleler ele alınmış ve ulaşılan tespit ve değerlendirmeler sonuç bölümünde arzedilmiştir.

Elinizdeki bu eser, doktora tezi olarak ele aldığım çalışmanın gözden geçirilmiş ve yeniden düzenlenmiş halidir. Araştırmamanın gerek bir doktora tezi olarak vücuda gelmesinde gerekse bir eser formuna kavuşarak okuyucuyla buluşmasında teşekkürü hak eden bazı isimleri burada zikretmeyi bir vazife addederim. Öncelikle tezin danışmanlığını üstlenerek tavsiye ve önerileriyle rehberlik eden muhterem hocam Dr. Öğr. Üyesi Arif Gezer'e en samimi teşekkürlerimi sunarım. Konunun tespiti sürecinde kıymetli fikirleriyle yol gösteren ve çalışmayı okuyarak değerli görüşlerini tarafıma ileten Doç. Dr. Ramazan Özmen ve Dr. Öğr. Üyesi Mazhar Tunç hocalarıma da bilhassa teşekkür ederim. Jürimizde bulunarak bizleri onurlandıran ve çalışmamızı okuyarak ufuk açıcı değerli fikirleriyle eksiklerimizi görmemize yardımcı olan saygıdeğer Prof. Dr. Mehmet Hayri Kırbaşoğlu hocamıza şükranlarımı sunarım. Tashih, tenkit ve teklifleriyle bana yardımcı olan ve çalışmayı okuyarak değerlendirme nezaketinde bulunan Doç. Dr. Bayram Kanarya, Doç. Dr. Hakan Hemşinli, Dr. Öğr. Üyesi Recep Emin Gül, Dr. Öğr. Üyesi Nagihan Emiroğlu ve Selim Kaval'a da teşekkür etmeyi bir vefa borcu olarak görüyorum. Ayrıca çalışmanın başından beri istişare mahiyetindeki faydalı görüşlerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Bekir Kuzudişli ile Prof. Dr. Halit Özkan'a, kimi usûl metinlerindeki desteklerinden dolayı Dr. Öğr. Üyesi Faruk Kazan ile Doç. Dr. Haşim Özdaş'a ve eserin basılmasını üstlenen Fecr Yayınları'nın değerli çalışanlarına müteşekkirim. Son olarak çalışma esnasındaki sabır, hoşgörü ve destekleri sebebiyle sevgili aileme ayrıca teşekkür ediyorum.

Rıdvan KALAÇ
Van-Mart 2023